

SỬ DỤNG RỐI ĐỂ DẠY TRUYỆN CỔ TÍCH CHO TRẺ MẪU GIÁO

• **ThS. TRẦN YẾN MAI**

Viện Chiến lược và Chương trình Giáo dục

I. Mở đầu

Trong kho tàng văn học, truyện cổ tích có một vị trí vô cùng đặc biệt quan trọng đối với trẻ em lứa tuổi mẫu giáo. Đến với truyện cổ tích, trẻ sẽ được đắm mình trong một thế giới kì ảo với những tưởng tượng hồn nhiên kì diệu, điều đó có ý nghĩa rất lớn đối với sự phát triển tình cảm, nhận thức và các quá trình tâm lí của trẻ. Để giúp trẻ tiếp nhận và cảm thụ tốt cái hay, cái đẹp trong các tác phẩm văn học, thì không gì hiệu quả bằng sử dụng con rối để dạy trẻ học. Bằng hình dáng, màu sắc, đường nét mang tính đặc thù, nghệ thuật rối tác động trực tiếp đến thị giác, thính giác... tạo được ấn tượng sâu sắc đối với người xem. Đồng thời, rối cũng là loại hình nghệ thuật dễ sử dụng, lại gọn nhẹ đa năng. Giáo viên tùy theo từng điều kiện có thể tự tạo cho mình những con rối phù hợp với câu chuyện.

Hiện nay, khi chúng ta đang tiến hành việc đổi mới phương pháp giảng dạy, giáo dục mầm non (MN) theo hướng tích cực hóa quá trình nhận thức và tăng cường giáo dục tình cảm đạo đức cho học sinh thì kể chuyện bằng rối là một hướng đi khả thi có thể thực hiện ở nhiều nơi trong nhiều hoàn cảnh khác nhau, nhằm tạo ra hiệu quả, chất lượng của hoạt động này giúp trẻ cảm thụ tác phẩm văn học nói chung và truyện cổ tích nói riêng một cách trọn vẹn.

II. Vai trò của rối trong hoạt động kể chuyện ở trường mầm non

Rối trước hết là nghệ thuật tạo hình, nó được cách điệu khoa trương - đầu, mắt, mũi, v.v. thường to quá cỡ so với thân thể nên rất ngộ nghĩnh. Sự ngộ nghĩnh đó rất gần với đồ chơi trẻ em. Chính đặc điểm này khiến trẻ nhỏ yêu thích rối.

Nhân vật rối thường tồn tại trong câu chuyện ở trạng thái động nên rất dễ gây sự chú ý của trẻ. Nhờ sự có mặt của rối mà trẻ dễ bị cuốn vào câu chuyện như thấy mình tham gia vào các tình tiết được kể. Nói cách khác, rối làm cho trẻ sống sâu sắc hơn với câu chuyện, đồng tình với cái thiện, bài xích cái ác... nét đặc trưng này tạo nên phẩm chất trong sáng của trẻ.

Thế giới của nhân vật rối gắn gũi với thế giới của các câu chuyện, đặc biệt là truyện cổ tích. Sự có mặt của các con rối làm bộc lộ rõ hơn những quan điểm nhân sinh trong truyện cổ tích,

khẳng định phẩm giá tốt đẹp của con người, phê phán thói hư tật xấu... Chính vì vậy, nó đã phát huy chức năng giáo dục một cách tốt đẹp nhất.

Một câu chuyện có bao nhiêu nhân vật thì cũng có thể sáng tạo ra bấy nhiêu nhân vật rối. Chính sự có mặt của các con rối làm trẻ dễ dàng tham gia vào câu chuyện một cách chủ động nhất, tích cực nhất.

III. Giới thiệu một số loại hình rối trong trường MN

Có rất nhiều thể loại con rối, ví dụ như rối tay, rối que, rối dẹt, rối máy, rối bóng, rối dây, rối nước... Tuy nhiên ở các trường MN, người ta thường sử dụng hai loại rối dẹt và rối tay bởi đây là những hình thức phù hợp hơn cả.

Rối dẹt: Có rất nhiều loại rối dẹt như loại con rối gắn trên thanh cây, loại con rối lồng vào ngón tay; loại con rối sử dụng băng dính... Nhưng trong phạm vi của bài báo này chúng tôi chỉ giới thiệu loại con rối gắn trên thanh cây, bởi đây là loại rối thông dụng nhất mà các trường MN hay sử dụng.

Loại con rối gắn trên thanh cây

Vẽ mẫu các nhân vật của truyện trên giấy, bìa, gỗ mỏng, cắt ra vẽ nét mặt và tô màu trang phục. mỗi một con rối dán ở mặt sau một thanh cây để có thể cầm nắm di chuyển một cách dễ dàng theo ý riêng của người điều khiển (que dài gấp đôi rối)

Rối tay: Có rất nhiều loại rối tay có thể kể đến như con rối có đầu cử động bằng bàn tay; con rối găng tay lồng vào ngón tay; con rối làm bằng tất... Tuy nhiên ở trường MN thường sử dụng loại rối có đầu cử động bằng bàn tay

Con rối có đầu cử động bằng tay

Khoét một lỗ nhỏ nơi quả bóng đủ để đút một ngón trỏ vào, cắt nét mặt bằng vải (giấy) dán lên quả bóng, dán một ít len lên làm tóc. Thân con rối là 2 mảnh vải ghép vào.

VI. Một số biện pháp sư phạm khi tiến hành sử dụng rối (rối dẹt và rối tay) để dạy truyện cổ tích cho trẻ mẫu giáo trong trường MN

1. Lựa chọn truyện cổ tích và thiết kế một số kịch bản sử dụng rối

Những truyện cổ tích trong chương trình cho trẻ làm quen với văn học ở lớp mẫu giáo có rất nhiều ví dụ: truyện Tích Chu; truyện Chú Dê

đen; truyện Cáo, Thỏ, và Gà trống; truyện Cây khế. Truyện Cây tre trăm đốt... nên không thể chọn hết được. Tốt nhất nên chọn những truyện có những đặc điểm thi pháp cổ tích có trạng ngữ chỉ thời gian đầy huyền bí và hấp dẫn khơi dậy trí tò mò của trẻ. Đồng thời câu truyện đó phải mang ý nghĩa giáo dục cao, ít nhân vật, thuận tiện cho việc sử dụng rối (một lớp chỉ có 2 cô, nếu nhiều nhân vật các cô sẽ vất vả trong việc trình diễn rối). Hơn nữa, khi cho trẻ kể lại chuyện dưới dạng trò chơi đóng kịch, nếu nhiều nhân vật trẻ sẽ khó nhập vai, khó thuộc lời thoại, khiến việc sử dụng rối gặp nhiều khó khăn, giờ học bị hạn chế.

Sau khi lựa chọn được các câu chuyện, giáo viên nên chuyển thể thành kịch bản với các nhân vật rối cách điệu, và một hệ thống câu hỏi gợi mở sẽ kích thích trẻ tư duy, hình thành thói quen ngôn ngữ, hướng tới làm giàu vốn từ về thể giới xung quanh.

2. Nguyên tắc xây dựng kịch bản truyện

- Bám chắc nội dung cốt truyện. Không quá giản lược nội dung dẫn đến nghèo nàn về tình tiết của câu chuyện được chuyển thể.

- Đảm bảo được sắc thái ngôn ngữ của câu chuyện.

- Kịch bản rõ ràng, dễ hiểu, phù hợp với lứa tuổi trẻ.

3. Phân tích nội dung cốt truyện, hình thức và yêu cầu của rối và sân khấu múa rối.

Cô giáo cần nắm vững nội dung cốt truyện để lựa chọn con rối phù hợp với câu chuyện mang tính điển hình cao, chú ý tới tính thẩm mỹ phù hợp với tâm lí trẻ thơ.

Hình thức và yêu cầu của rối và sân khấu rối

Thứ nhất: Các con rối phải thật ngộ nghĩnh, phù hợp với nội dung truyện và phù hợp với lứa tuổi. Ví dụ: Khi chọn nhân vật bà của Tích Chu phải thật đẹp lão, hiền lành, thể hiện qua ánh mắt nhân từ, nụ cười khoan dung. Dè đen dáng người hùng dũng, mắt mở lớn hiền ngang. Dè trắng hèn nhát mắt luôn sụp xuống...

Thứ hai: Sân khấu múa rối có kích thước nhỏ hơn so với sân khấu người (ngang 3m; cao 1,10m; sâu 3,5m), trang trí đẹp, màu sắc hài hòa tươi sáng với hoa lá, cỏ cây tự nhiên. Tránh trang trí rườm rà làm trẻ chỉ chú ý tới hình thức mà không tập trung vào câu chuyện.

Thứ ba: Nhân vật rối có chiều cao trung bình 4 ÷ 50 cm (có thể cộng trừ trong khoảng 5cm).

* Hiện nay ở các trường MN do diện tích các lớp chật hẹp nên các cô cần linh hoạt khi thiết kế sân khấu múa rối (sân khấu tự tạo). Chỉ cần một cái bàn, một khăn trải bàn, một ít cây cỏ, hoa nhựa đặt lên mặt bàn là có thể thành một sân

khẩu để dạy loại rối dẹt lồng vào ngón tay; và sử dụng băng dính. Còn loại con rối gắn trên thanh cây và con rối cử động bằng tay (loại đầu làm riêng), các cô giáo dùng một cái bàn kê lên 2 cái ghế, dùng khăn trải bàn che kín 2 ghế, một ít hoa nhựa dây dăng hai bên chân bàn tạo thành sân khấu rộng rất tiện lợi.

4. Kỹ thuật điều khiển con rối

4.1. Rối dẹt

Cách điều khiển loại con rối gắn trên thanh cây

Người điều khiển con rối ngồi khuất sau sân khấu rối, tay đeo găng trắng đến tận khuỷu, các nhân vật rối chuẩn bị sẵn sàng theo thứ tự câu chuyện. Khi kịch bản xuất hiện nhân vật rối, người điều khiển một tay cầm con rối (cầm dưới cằm), mắt nhìn theo tay, dùng bàn tay, cổ tay, cánh tay để điều khiển con rối cho khớp với hành động nhân vật. Ví dụ: Khi cổ tay lắc qua, lắc lại, xoay xung quanh thật mềm dẻo đồng thời cánh tay đưa lên, hạ xuống nhịp nhàng lúc đó con rối đang làm động tác chào, gật đầu, cúi mình, hoặc đang múa hát, chạy nhảy vui vẻ... Thường thì cô giáo có thể điều khiển một lúc 2 nhân vật rối, hoặc từng nhân vật rối xuất hiện cách nhau. Nhưng nếu cùng lúc xuất hiện 3 hoặc 4 nhân vật thì phải có 2 người điều khiển.

Lưu ý: Không nên nắm quá chặt con rối tay sẽ bị cứng, khó điều khiển nhân vật.

Ví dụ: Khi dạy truyện Tích Chu, trong truyện có bốn nhân vật: bà Tiên; bà của Tích Chu; Tích Chu; Chim. Mặc dù có bốn nhân vật nhưng không xuất hiện cùng lúc nên chỉ cần một cô giáo điều khiển.

Nhân vật bà của Tích Chu vì già yếu nên điều khiển con rối phải thật chậm rãi từ tốn, khi đi lại trên sân khấu tay không vung vẩy, đầu hơi cúi xuống thể hiện sự mệt mỏi (cánh tay chuyển động chậm, cổ tay hơi gập xuống điều khiển cho người bà đổ về đằng trước tựa như đang cúi đầu) đặc biệt khi bà mệt:

Bà: (rên) hừ...hừ...Tích Chu ơi!...Tích Chu ơi! (im lặng)... cho bà ngậm nước, bà khát khô cả cổ rồi...(im lặng)! Bà khát quá... bà phải biến thành chim bay đi kiếm nước thôi...(điều khiển con rối lắc lư nhẹ sang hai bên, cổ tay từ từ nâng lên, hạ xuống vào các câu Tích Chu ơi!... cho bà ngậm nước... giống như đầu bà mỗi lần gọi cháu lại ngẩng lên, v.v...).

Nhân vật Tích Chu là một cậu bé hiếu động, mải chơi. Khi sử dụng rối để thể hiện cần lưu ý tới cổ tay và cánh tay để nêu bật tính hiếu động của cậu bé. Ví dụ: đoạn Tích Chu bỏ bà chạy đi chơi "... Bà ơi! cháu đi chơi đây!..." (cổ tay hất sang phải một cái vào từ "bà ơi", rồi lại hất sang trái vào từ "cháu đi đây") thể hiện sự hiếu động nghịch ngợm của cậu. Hoặc thể hiện sự vô tư (cánh tay

giơ lên, hạ xuống theo nhịp bài hát, lúc nghiêng sang trái, lúc nghiêng sang phải, đó chính là lúc cậu bé vừa đi vừa nhảy chân sáo và hát vui vẻ)...

4.2. Rối tay

Cách điều khiển loại con rối có đầu cử động bằng tay

Người điều khiển con rối ngồi khuất sau sân khấu, tay đeo găng trắng đến tận khuỷu. Lòng cả bàn tay vào thân áo, xỏ ngón cái và ngón giữa vào 2 tay áo, ngón trỏ đút qua cổ áo lồng vào đầu con rối. Như vậy, cả bàn tay điều khiển thân rối, 2 ngón cái và giữa điều khiển tay rối, ngón trỏ điều khiển đầu con rối. Mọi hoạt động của con rối là sự kết hợp uyển chuyển của các ngón tay, cổ tay, bàn tay, và cánh tay. Cụ thể muốn làm động tác cúi chào, ngón trỏ gập xuống, 2 ngón cái và giữa chập vào với nhau và cổ tay gập nhẹ xuống. Hoặc muốn làm động tác múa hát, chạy nhảy thì cánh tay chuyển động linh hoạt lúc đưa lên, lúc hạ xuống, lúc sang phải, sang trái kết hợp cổ tay lắc mềm mại Đặc biệt là 2 ngón tay cái và giữa rất uyển chuyển, lúc ngược chiều nhau, lúc cùng chiều theo nhịp lắc của cổ tay...

Trên đây là một số cách điều khiển 2 loại rối trên phù hợp với đặc điểm hành động ngôn ngữ của nhân vật. Chúng tôi có nhã ý giới thiệu để giáo viên tham khảo khi sử dụng rối vào dạy truyện cổ tích. Còn trong quá trình dạy giáo viên có thể linh hoạt sử dụng theo cách riêng của mình, miễn sao phù hợp với bài dạy và đạt kết quả tốt.

5. Kết hợp điều khiển con rối với lời nói và âm nhạc.

Như trên đã trình bày, nếu như kĩ thuật điều khiển con rối là linh hồn của nghệ thuật múa rối thì nghệ thuật lồng tiếng kết hợp với phụ họa âm nhạc cũng đóng vai trò không kém phần quan trọng. Để việc diễn xuất rối đạt hiệu quả tốt nhất thì việc lồng tiếng phải thật khớp với hành động của nhân vật và âm nhạc. Khi nhân vật rối xuất hiện, từ từ tiến ra sân khấu tay vung vẩy nhẹ nhàng, đầu lắc lư cũng là lúc âm nhạc phải nổi lên và lời giới thiệu phải được cất lên, người xem hiểu ngay được hoàn cảnh xảy ra câu chuyện, nhân vật đó tên gì, làm ở đâu? Khi nhân vật rối làm động tác chào thì cùng lúc lời nhân vật phát ra - Tôi chào các bạn! Lúc con rối chạy nhảy múa hát, người điều khiển chuyển động nhịp nhàng cánh tay thì mỗi một chuyển động ứng với một nhịp bài hát...

Điều cần nói ở đây là phần âm nhạc, mặc dù không phải là yếu tố quyết định, nhưng sự có mặt của nó làm tăng thêm kịch tính của vở kịch, làm nổi rõ hơn bản chất của nhân vật. Ví dụ: Khi Dê trắng xuất hiện với tính cách vui tươi nhí nhảnh, vừa đi vừa hát liú lo, vào rừng cây trâm

hoa đua nở thì sự xuất hiện của khúc dạo đầu đoạn nhạc "Cho tôi đi làm mưa với" (nhạc và lời Hoàng Hà) là rất phù hợp. Hoặc có thể gài thêm những tiếng chim hót, tiếng suối chảy róc rách, v.v... sẽ tạo ra cảnh vật sống động, nên thơ Nhưng khi tới đoạn Chó Sói thình lình xuất hiện, phải thể hiện được sự cuồng nộ hung hãn của Sói, có thể là tiếng âm âm gió cuốn nổi lên, lao xao đầu đó là tiếng cành cây đổ vỡ... âm thanh mạnh đó truyền thẳng tới tai trẻ nhỏ, kích thích sự chú ý tò mò cao độ, cộng với sự điều khiển rối điều luyện và với lời thuyết minh truyền cảm của cô khiến trẻ nhỏ nhận ngay ra nhân vật Sói thật độc ác, hống hách...

Nhưng cũng không nên lạm dụng âm nhạc, hoặc từ đầu chí cuối chỉ đánh riêng một bài hát thì nó sẽ làm lu mờ tính cách của nhân vật, thậm chí làm hạn chế sự thành công của vở kịch.

6. Hoạt động của trẻ

Việc cảm thụ truyện của trẻ nhỏ sẽ đạt hiệu quả cao hơn, nếu trẻ không chỉ thụ động ngồi nghe chuyện, mà còn phải được hoạt động một cách tích cực với câu chuyện. Cụ thể:

+ Có sự giao lưu chặt chẽ giữa cô và trẻ, giữa nhân vật và trẻ.

+ Trẻ được hoạt động cùng cô (cô và trẻ cùng kể)

+ Con rối giao lưu cùng trẻ.

+ Hoạt động với con rối ngoài giờ lên lớp

Trên đây chúng tôi đã trình bày rõ ràng trình tự các bước khi sử dụng rối. Nếu cô giáo tuân thủ các nguyên tắc trên một cách hài hòa, hợp lí sẽ nâng cao được khả năng cảm thụ truyện của trẻ, giúp cho giờ học đạt kết quả tốt.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hà Giang, *Cho trẻ mẫu giáo làm quen với tác phẩm văn học* - Kỉ yếu hội thảo quốc gia 2/1992 - Trường Đại học Sư phạm Hà Nội I (trang 19- 20).
2. Hà Nguyễn Kim Giang, *Các phương pháp cơ bản cho trẻ mẫu giáo tiếp xúc với tác phẩm văn học* - Thông báo khoa học 1/1994, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội I (trang 126 - 128).
3. Văn Học, *Rối tìm hiểu và thử nghiệm*, Viện Sức khỏe và NXB Sức khỏe - 2001.
4. Nguyễn Huy Hồng, *Nghệ thuật múa rối Việt Nam*, NXB Văn hóa, Hà Nội, 1974.
5. Trần Yến Mai, *Sử dụng một số loại hình rối trong kể chuyện nhằm nâng cao khả năng cảm thụ truyện cổ tích của trẻ mẫu giáo lớn*, Luận văn thạc sĩ Giáo dục học - Hà Nội, 2004.

SUMMARY

The authoress presents some pedagogic measures to guide teachers how to use puppets in teaching fairy tales to kindergarten children in the light of renewing teaching methodology and preprimary education.